

ВАЛЕРІЙ СМОЛІЙ: ПРОФЕСІОНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Вступ. Успішність та майстерність історика пов'язані з його здібностями відчувати та керувати часом, вміти тримати зв'язок крізь віки, бути в сучасності, але, що дуже важливо, не модернізувати давні епохи, а також не нав'язувати стереотипи. Від науковця-історика також вимагаються вміння заглиблюватись в духовну сферу людського існування: вміння розуміти вчинки, характери, причини і наслідки, крім того прогнозувати та передбачати значення та розуміння того чи іншого явища серед майбутніх поколінь.

Метою статті є: дослідити біографічні та наукові особливості життя Валерія Андрійовича Смолія, який є гарним прикладом професіонала-історика, чие ім'я вже понад півстоліття уособлюється з українською історіографією. Він є Заслужений діяч науки і техніки України, доктор історичних наук, академік НАНУ, почесний громадянин Волочиського району.

Наукова кар'єра Валерія Смолія розпочиналася в період так званого «застою» середини 1960-1980-х р.р. І саме це покоління пережило по три, а навіть і чотири злами світогляду історії, а саме: «відлига», «застій», «перебудова», незалежність України. Діяльність В.Смолія, як академіка, зробила великий внесок для історичної науки, а саме вітчизняної історіографії, що поєднала однією наскрізною ниткою різні, але єдині за своєю суттю епохи української історичної науки.

Народився Смолій Валерій Андрійович 1 січня 1950 року та провів дитячі роки у с. Авратин Хмельницького району Хмельницької області. Історія рідного краю, що є досить складною, непростою, а саме взаємини між українським та польським населенням, гострі релігійно-церковні стосунки («харитатива» - податок православних церков, що сплачувались католицькій країні) – мали місце і вплив на майбутнього історика. Становлення як особистості відбувалося в його родині. Саме з коротких спогадів про дитинство можна знайти дуже трепетні слова: «Я дуже добре вчився. Я народився в селі, в дуже тяжкому життєвому просторі. Мені завжди хотілося досягти чогось більшого і кращого. Я прагнув здобути знання не лише з підручників. Дуже любив ходити до бібліотеки, бо читання було моїм улюбленим заняттям. Телебачення ще не було. Тож цілими вечорами сидів і читав» [3]. Своїми першими наставниками В.Смолій уважає батьків, а школа дала фундаментальні знання. Закінчив її із золотою медаллю, а вже в 1966 року став студентом історико-філологічного факультету Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. Будучи студентом-істориком виявляв наполегливість у навчанні, завжди прагнув дістатись суті подій та істинності фактів, дати власний коментар й оцінку, дати оригінальну інтерпретацію перебігу історичного процесу, за що знову потім отримав відзнаку, але вже у дипломі. Але не тільки багате минуле, але й сучасний для науковця період (1950-1960-ті р.р.) наклали свій слід на формування його світогляду, життєвих орієнтирів та характер. Спробував вступити до аспірантури Інституту історії АН УРСР, завершивши навчання в педагогічному інституті (1970 р.), але не вдалося. Два навчальних роки (1970-1972) пропрацював учителем історії у сільських школах Житомирської та Тернопільської областей та асистентом у Ніжинському державному педагогічному інституті. Восени 1972 року здійснив другу спробу вступу до аспірантури, яка стала вдалою. Вже будучи аспірантом, готував тези для конференцій, публікував статті в наукових фахових виданнях, а також в «Українському історичному журналі», а також працював в архівах. Найважливішим етапом у ставленні науковця-вченого – підготовка і захист дисертації, що була захищена достроково у 1975 році. Тема роботи визначала напрям вченого та його обізнаність на питаннях історії козацтва, національно-визвольної боротьби українського народу. Валерій Андрійович не зосередився на вигідних темах новітньої історії або на історико-партійній проблематиці. У грудні 1985 року захистив докторську дисертацію на тему «Соціальна свідомість учасників народних рухів на Україні: друга половина XVII-XVIII ст.» у раді Інституту історії АН УРСР. Тема і проблематика роботи були досить нетрадиційними для тогочасної української історіографії.

За всіма ознаками успішної кар'єри, Валерій Смолій розпочав свою кар'єру досить вдало. Однією з визначальних рис як історика є його прагнення до нового, здатність ламати стереотипи, сміливість у наукових пошуках – завжди хотів досліджувати найменш відомі сторінки минулого. Науковця завжди цікавили суспільні настрої, архівна база кожної історичної епохи.

У 1986 році Валерій Андрійович Смолій очолив відділ історії феодалізму Інституту історії АН УРСР, який згодом став всеукраїнським центром із дослідження українського середньовіччя й раннього нового часу. Згодом, 1992 року був обраний членом-кореспондентом дійсним академіком Національної академії наук України став у 1995 році. У 2015 р. – академіком-секретарем у Відділі історії, філософії та права НАН України. У 1991 р. В.Смолій перейшов на посаду заступника директора з наукової роботи, а з грудня 1993 р. уже обіймав посаду директор Інституту історії України НАН України.

Можна зазначити, що життєва і творча лінії життя Валерія Смолія тісно пов'язані з Інститутом історії. Саме тут пройдено шлях становлення професіонала: від аспіранта до директора.

Праці вченого того періоду, як конкретно-історичні, так і методологічні, насичені відвертим змістом. Накопичення нових історичних знань, публікація оригінальних матеріалів та усвідомлення

історичної спадщини стали основним змістом діяльності В.Смолія. Огляд найважливіших пріоритетів у дослідженні класичного періоду історії України від найдавніших до початку ХХ ст., а саме процесу державотворення, зокрема доби Київської Русі та Козаччини, національно-визвольних рухів та культурне національне відродження України, соціально-економічні зміни тощо. Вироблені науковим колективом Інституту історії України під керівництвом академіка В.Смолія нові концептуальні підходи щодо осмислення історичного процесу почали давати результати. Ідеться про фундаментальний багатотомний академічний проект «Енциклопедія історії України» (2002 – 2019 рр.), низку колективних та авторських монографій, зокрема 15-томну серію «Україна крізь віки», серію біографічних нарисів «Особистість і доба», багатотомне довідкове видання «Україна: хроніка ХХ століття». «Україну крізь віки» та «Енциклопедію історії України» було відзначено, відповідно, у 2000 та 2018 рр. Державною премією України в галузі науки і техніки. Під керівництвом академіка В.Смолія реалізовано масштабні проекти: «Все про Україну» (1998 р.), «Україна: утвердження незалежної держави (1991– 2001 рр.)» (2001 р.), «Уряди України у ХХ столітті: науково-документальне видання» (2001 р.), «Видатні діячі України минулих століть: меморіальний альманах» (2001 р.), «Нариси з історії дипломатії України» (2001 р.), «Історія українського селянства: нариси» (2006 р.), «Нариси з історії Української революції 1917– 1921 років» (2011 р.) та багато інших. Своєю місією В.Смолій вважає заповнення всіх лакун української історії, створення новітнього за фактажем і методологією історичного наративу. За його ініціативою на шпальтах «Українського історичного журналу» відбулася дискусія щодо майбутньої багатотомної історії України [4, с. 13]. Крім того, започаткував низку міждисциплінарних проектів. У 2018-2019 роках під його керівництвом з'явилися «Нариси з соціокультурної історії українського історієписання: субдисциплінарні напрями». Крім того, Валерій Смолій – укладач і автор підручника з історії України для 7 класу (з 1983 року і по цей час).

Для Валерія Андрійовича як науковця є досить важливими його наукові історичні праці, які він написав і випустив окремо, тобто індивідуально, в яких осмислив історіографічну спадщину, а також дослідив особисто відкриті джерела. Він, аналізуючи всі зміни, які довелося пережити за останні десятиліття українській історичній науці, зазначив, що саме це вплинуло і сприяло формуванню нової інтелектуальної ідентичності нового українського історика-науковця. І наголошує на тому, що задача сучасного фахівця полягає у висвітленні нових героїв нашого часу, переосмислення подій теперішнього й минулого свого народу, отже, визначає своє місце і важливість у сучасній інструменталізації історії.

Академік В.Смолій, очолюючи державні, академічні, громадські фахові угруповання істориків (Українська академія історичних наук, яку він утворив у 1999 р. і реанімував у 2017 р.), як справжній лідер цієї спільноти, виявляє увагу до інтелектуального і матеріального стану українських істориків. «На сьогодні існування, точніше буття цеху істориків як спільноти, – розмірковує В.Смолій, – забезпечують конкретні й живі люди – представники кількох поколінь, різного віку, досвіду, відмінних творчих можливостей, зацікавлень, уподобань і досягнень, у чомусь неперевірені фахівці, а у чомусь – недосконалі (як усі ми) люди зі своїми чеснотами й вадами. Розірвати цей людський, комунікативний зв'язок, цей самобутній ланцюг поколінь насправді означає знищити середовище, в якому він плекається десятиліттями. Хотілося б, щоб наше суспільство та громадськість замислювалися, переймалися, опікувалися не лише утилітарними і прагматичними проблемами ціни, вартості, а й культурними та інтелектуальними потребами. Адже неможливо спроектувати й, урешті-решт, збудувати успішне майбуття, спираючись на морок забуття своєї минувшини» [2, с. 16].

Висновки. З початком повномасштабного вторгнення Валерій Смолій опублікував статтю звернення до своїх колег – «Історик і війна». Автор пише: «Дорогі друзі, колеги! Знову повертаючись від перспектив до сьогодення, мусимо визнати: так, під гуркіт гармат рубіж минулого мирного життя остаточно пройдений. Цей жахливий факт став нашою буденною реальністю. І кожен намагається сьогодні відшукати як в соціумі, так і в собі ту «стежину надії», що дасть можливість дивитися із оптимізмом у майбутнє. Витоки нашого оптимізму – в успадкованій від минулих поколінь українців незламній волі до свободи, вільного самовизначення, самостійного вирішення своєї долі та у наявності багатолітнього досвіду військової справи на теренах України» [1, с. 5]. Валерій Смолій наголошує про важливість продовження наукових досліджень на основі сучасних реалій та пропонує колегам-історикам проекти за різними напрямками, аби повністю охопити всі аспекти подій та цього історичного періоду.

У нього унікальне відчуття до перспективних і популярних проєктів, навіть на світанку своєї наукової кар'єри, він завжди розумів логіку розвитку історичної науки, умів прогнозувати її подальші шляхи чи трансформації, передбачав. У Валерія Смолія ще безліч планів до реалізації, адже сучасний етап розвитку української історичної науки саме в Україні та й всьому світі змушує до дослідження та пошуків нових тем, а також їх прогнозування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валерій Смолій. ІСТОРИК І ВІЙНА. НАН України. Інститут історії України. 2022. 23 березня. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0016388/>
2. Інтерв'ю головного наукового редактора «Українського історичного журналу» академіка НАН України В.А.Смолія з нагоди 60-річчя видання. *Український історичний журнал*. 2017. №6. С. 4-19. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2017_6_16
3. Медовик (Авраменко) К. Смолій Валерій Андрійович (директор Інституту історії НАНУ): «Самореалізація? Тільки через працю!». URL: <https://h.ua/story/242385/>

4. Удод О. А. Академік Валерій Смолій: Історіографічний портрет (до 70-річчя з дня народження). *Український історичний журнал*. 2020. №1. С. 15. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/179719/03-Udod.pdf?sequence=1>

Оксана КАСЬКІВ
Науковий керівник – доц. Ніна СВИСТУН

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В РОМАНІ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «ФЕЛІКС АВСТРІЯ»

Вступ. Фразеологія і фразеологізми постійно перебували у колі досліджень багатьох науковців.

У мовознавстві поняття «фразеологізм» трактують по-різному. Фразеологічною одиницею (фразеологізмом) називають лексико-граматичну єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюється у мовленні за традицією, автоматично, наприклад: *землі під ногами не чути, брати бика за роги*, а також семантично пов'язане сполучення слів, яке, на відміну від подібних до нього за формою синтаксичних структур (словосполучень чи речень), не створюється в процесі мовлення відповідно до загальних граматичних і значеннєвих закономірностей поєднання слів, а відтворюється у вигляді фіксованої конструкції з властивим їй лексичним складом і значенням [2, с. 50].

Дослідження фразеологізмів досі залишається важливим завданням мовознавців.

Проблемою вивчення фразеології займалися такі українські дослідники, як О. Потебня, В. Дубровський, І. Ющук, А. Грищенко, Н. Бабич, С. Шевчук, М. Плющ, Н. Шкурятяна та ін.

Фразеологічні сполуки є невід'ємним компонентом поезики творів багатьох українських письменників, в тому числі й Софії Андрухович.

Велика увага приділяється вивченню фонду української мови, значною частиною якого є фразеологія та фразеологічні одиниці, що представлені у творчості багатьох письменників. Вивчення української фразеології потребує уваги і на сучасному етапі розвитку її як мовознавчої науки. Пізнання багатства фразеології сприяє збільшенню словникового запасу, збагачує мовлення, надає йому колориту. Творчість Софії Андрухович також містить велику кількість фразеологізмів, котрі потребують нашого дослідження, адже функціонування фразеологізмів у творчій спадщині письменниці не є повністю дослідженою темою у мовознавстві.

Мета дослідження – аналіз фразеологізмів, почерпнутих із роману С. Андрухович «Фелікс Австрія», що дає можливість зрозуміти, як уміло авторка підбирає та використовує фразеологічні сполуки для характеристики персонажів, увиразнення їхнього мовлення тощо.

Основний текст. Фразеологія будь-якої мови – це скарбниця народу, мудрість його культури, що містить багатий матеріал про його історію, боротьбу проти гнобителів і агресорів, традиції, ідеали, мрії та сподівання. З давніх-давен люди передавали з покоління в покоління усталені фразеологізми, які є чудовими перлинами народної мудрості.

Фразеологія сповнена культурно-історичної пам'яті та мудрості народу, нагромадженої протягом століть. Сукупність усіх ідіоматичних одиниць є об'єктом фразеології як розділу лінгвістики.

Багато фразеологізмів виникло в результаті спостереження за дійсністю, зокрема за соціальними процесами, побутом і виробничою діяльністю, родинними стосунками і моральними нормами, природним середовищем, флорою і фауною. Усталені вирази характеризують усі сфери життя людей. Вони настільки міцно увійшли в нашу мову, що ми можемо їх навіть не помічати.

Фразеологічні сполуки є невід'ємним компонентом поезики творів багатьох українських письменників, в тому числі й Софії Андрухович. Письменниця часто використовує фразеологізми, які надають її роману виразного та емоційного забарвлення, адже особливості та своєрідність етностилю народу, його ідеї та цінності найяскравіше відображаються саме у фразеології.

У досліджуваному романі вони представлені так: Це було смішно: ми з Аделею – як небо і земля [1, с. 28]; Я прошепотіла Аделі, коли він вийшов до публіки на перший уклін – а вона закотила очі і боляче штовхнула мене в ребра своїм гострим дошкульним ліктем [1, с. 11]; Не встигла й оком змигнути, а Петро вже вчашав до нас, ніби до рідного дому [1, с. 47]; А що тепер їм скажеш? Лови вітру в полі [1, с. 54]; У будинку стоїть задуха, хоч ріж ножем це густе нерухоме повітря [1, с. 58]; Але, з рештою, ризиковано взагалі виїздити з дому в цю пору, сподіваючись не намокнути як хлющ, не загрузнути в болоті, не впасти, не виявитись змитим до однієї з Бистриць [1, с. 62].

Крім фразеологізмів, у романі часто трапляються діалектизми, а саме галицизми (*двірець, льокалька, мармуляда, румбамбар, плюсква, сос, швіндель, андрус, ровер*) та полонізми (*елегантний, мітрень, магістр, інтелігентний*).

Висновки. Отже, спостереження за функціонуванням фразеологізмів у романі Софії Андрухович «Фелікс Австрія» засвідчує їх широку уживаність, що допомагає створити особливий і неповторний світ авторки, в якому представлені думки, почуття, враження від людей і ситуацій. Продовжуючи спектр